

Bí ẩn hoa mai vàng trên Yên Tử

Vũ Hùng^(*)

Hoa đào là loài hoa tiêu biểu cho mùa xuân đất Bắc, hoa mai vàng tiêu biểu cho mùa xuân phương Nam. Do điều kiện tự nhiên, cây hoa đào không thích hợp với vùng đất phương Nam và cây mai vàng cũng không thể trồng trên đất Bắc. Nhưng trên núi Yên Tử, huyện Đông Triều, tỉnh Quảng Ninh, lại tồn tại rừng cây mai vàng phương Nam từ nhiều thế kỷ trước.

Ảnh: Huy Hoàng (<https://danviet.vn/dep-me-man-truoc-sac-vang-rung-hoa-mai-va-cay-mai-700-tuoi-tai-chan-nui-yen-tu-20210225175644664.htm>)

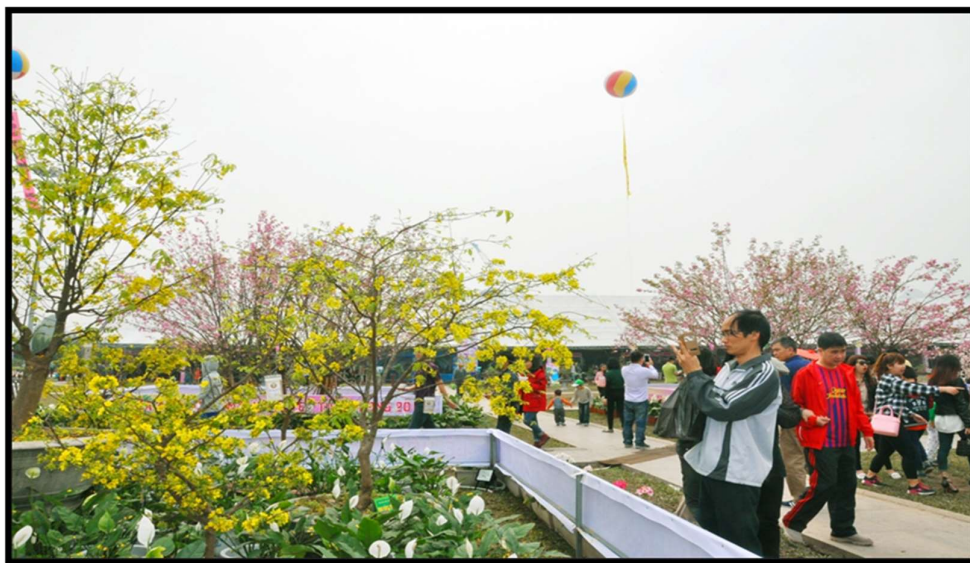
Cách đây hơn mười năm, hoa mai vàng trên Yên Tử được chú ý khi đề tài nghiên cứu khoa học “Kết quả điều tra và nghiên cứu biện pháp kỹ thuật nhân giống cây hoa mai vàng trên Yên Tử ở Quảng Ninh”(từ năm 2007 đến 2011) công bố, khẳng định mai vàng trên Yên Tử cùng chung một loài với mai vàng phương Nam, và khi cấy ghép với mai vàng phương Nam mới cho kết quả cao nhất¹. Mai vàng tại đây có hương thơm dịu đặc trưng và cũng có năm cánh

---

(*) Email: vuhung1960@gmail.com

¹International Letters of Natural Sciences,SSN: 2300-9675, Vol. 68, pp 9-18,doi:10.18052/www.scipress.com/ILNS.68.9,CC BY 4.0. Published by SciPress Ltd, Switzerland, 2018. **Identification of Vietnamese *Ochna integerrima* (Lour.) Merr Species Based on Ribosomal DNA Internal Transcribed Spacer Sequence.**Dang Hoang Trang¹, Dang Van Dong², Bui Huu Chung², Dong Huy Gioi¹,Tran Dang Khanh³*¹Faculty of Biotechnology, Vietnam National University of Agriculture, Hanoi, Vietnam;²Centre for Flower and

như hầu hết mai vàng phương Nam nhưng màu vàng chanh, nhiều hoa trên mỗi cụm và số cụm trên mỗi cành.

Mai vàng Yên Tử.

Ảnh: Báo Quảng Ninh

Đề tài nghiên cứu nêu trên cho biết mai vàng Yên Tử cùng loài với mai vàng phương Nam, nhưng chưa đề cập nguồn gốc. Tương truyền của cư dân vùng Đông Triều cho rằng cây mai vàng hình thành ở đây kể từ khi vua Trần Nhân Tông về tu trên Yên Tử, cách đây hơn 700 năm. Từ phương pháp tiếp cận lịch sử, thời gian hình thành cây mai vàng trên Yên Tử trùng hợp với sự kiện vân du Chiêm Thành của nhà sư - Thái thượng hoàng Trần Nhân Tông vào năm 1301, đến nay cũng hơn bảy thế kỷ.

Vua Trần Nhân Tông (sinh năm 1258, mất năm 1308, trị vì từ năm 1278 đến năm 1293) nhường ngôi làm Thái thượng hoàng và đi tu vào năm 1293². Năm 1299, ngài đến Yên Tử tu hành, hai năm sau, vân du Chiêm Thành chín tháng: Năm 1301, “Tháng 3, Thượng hoàng vân du các nơi, sang Chiêm Thành... Mùa đông, tháng 11, Thượng hoàng từ Chiêm Thành trở về”³.

Đối với một người tu hành, đây là cuộc vân du của một nhà sư, với một vị Thái thượng hoàng, nguyên là vị vua đã cùng với vua Champa trong cuộc chiến chống kẻ thù chung Nguyên Mông thắng lợi, chuyến đi là sự thể hiện mối quan hệ nồng ấm giữa hai vương quốc. Trong lịch sử quan hệ giữa Đại Việt với Chiêm Thành, chuyến đi này là duy nhất và dài ngày “vô tiền khoáng hậu”.

Ornamental Research and Development, Institute of Fruit and Vegetable, Hanoi Vietnam;³Genetic Engineering Department, Agricultural Genetics Institute, Hanoi, Vietnam. (Tư liệu này trên International Letters of Natural Sciences, PGS-TS Đặng Văn Đông, Phó viên Trưởng Viện Nghiên cứu rau quả, Đại học Nông nghiệp Hà Nội, chuyên đến người viết bài này)

Đặng Văn Đông, Trịnh Khắc Quang, Nguyễn Hữu Cường, Phùng Tiến Dũng, Viện Nghiên cứu rau quả, Trường đại học Nông nghiệp Hà Nội, *Kết quả điều tra và nghiên cứu biện pháp kỹ thuật nhân giống cây hoa mai vàng trên Yên Tử ở Quảng Ninh*, <https://123docz.net/document/2750785-ket-qua-dieu-tra-va-nghien-cuu-bien-phap-ky-thuat-nhan-giong-cay-hoa-mai-vang-yen-tu-o-quang-ninh.htm>.

² *Đại Việt Sử Ký Toàn Thư*, bản Nội các quan bản, mộc bản khắc năm Chính Hòa thứ 18 (1697), Văn học, 2017, trang 249.

³ *Đại Việt Sử Ký Toàn Thư*, sđd, trang 260.

Chuyến đi đó hẳn phải có đoàn tùy tùng hùng hậu, nhưng ngày nay không có sử liệu nào ghi lại nhà sư - Thái thượng hoàng đã làm gì và đi đến những nơi đâu, ngoài những dòng trên và việc hứa gả công chúa Huyền Trân cho vua Chế Mân⁴.

Nhưng các nguồn sử liệu khác về sự kiện vãn du này lại cho biết Thái thượng hoàng Trần Nhân Tông đã đến Phan Rang, Phan Rí, nơi có vùng mai vàng Cà Ná và Vĩnh Hảo, vua Chế Mân và hoàng hậu Huyền Trân cũng từng đến thưởng ngoạn cảnh đẹp Cà Ná và vùng “Mai uyển” Vĩnh Hảo.

Theo *Tự điển địa danh đối chiếu Việt - Các dân tộc thiểu số miền Trung - Trường Sơn - Tây Nguyên - Nam Bộ*, tại mục địa danh Vĩnh Hảo, ghi: “Lịch sử ghi nhận, năm 1292, sau khi thắng giặc Nguyên - Mông, để thể hiện tình đoàn kết, giao lưu, vua Trần Nhân Tông (1279 - 1293) đã ghé thăm Champa được vua Chế Mân đưa đi thăm danh lam thắng cảnh Cà Ná và suối Vĩnh Hảo. Mùa hạ năm Bính Ngọ (1306), Chế Mân, một lần nữa cũng đưa Huyền Trân công chúa đến nơi đây để thưởng ngoạn”. Về địa danh Cà Ná, ghi: “Nơi đây cảnh đẹp nên thơ...có nhiều cây hoa mai vàng...mỗi độ xuân về, hoa mai nở rộ vàng cả núi...tương truyền ngày xưa, khu vực này là vườn thượng uyển của vua Champa”⁵.

Tài liệu về địa chí tỉnh Bình Thuận, năm 1959, ghi: “Suối Vĩnh Hảo tục truyền là “suối tiên”, vào thế kỷ 14, vua Chăm là Chế Mân và Hoàng hậu người Việt là Huyền Trân công chúa (con vua nhà Trần) thường đến ngự du và tắm nước suối ở đây”⁶.

Hòa thượng Thích Như Điển, trong *Một mối tơ vương của Huyền Trân công chúa*, cho rằng vua Chế Mân cùng Thái thượng hoàng Trần Nhân Tông đã đi thăm khắp đất nước Chiêm Thành, đến tận xứ Phan Rang, Phan Rí (Chương IV). Trong phần viết về Huyền Trân (Chương IX) có ghi: “Họ đã thăm vườn hoa nổi tiếng Mai Uyển gồm nhiều loại mai như: Bạch mai, Hoàng mai và Hồng mai. Mai Uyển này tọa lạc trên vùng đất giao thoa giữa núi rừng và biển cả”, “gần vườn mai nhiều màu sắc này còn có con suối Vĩnh Hảo cho nước khoáng tươi mát ngọt ngào”. “Khi mùa Xuân đến hoa mai nhiều màu đã nở rộ, Chế Mân và Hoàng hậu thường đến nơi đây để thưởng lãm”⁷.

⁴ *Đại Việt Sử Ký Toàn Thư*, sđd, trang 262.

⁵ Sakaya, *Tự điển địa danh đối chiếu, Việt- Các dân tộc thiểu số miền Trung - Trường Sơn - Tây Nguyên - Nam Bộ*, NXB Tri Thức, 2020, trang 28-29, 157. (Sakaya là bút danh PGS-TS Trương Văn Môn, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn thành phố Hồ Chí Minh, người Chăm làng Bàu Trúc, thị trấn Phước Dân, huyện Ninh Phước, tỉnh Ninh Thuận).

⁶ *Tỉnh Bình Thuận*, năm 1959, bản đánh máy, không ghi tác giả, trang 28. Tài liệu này lưu tại Thư viện tỉnh Bình Thuận, ký hiệu DC/A7/05. DC- 431.

⁷ Hòa thượng Thích Như Điển, *Mối tơ vương của Huyền Trân công chúa*, Chương XI, Công chúa vu quy (Phóng tác lịch sử tiểu thuyết vào cuối đời Lý đầu đời Trần), Phật lịch 2562 - Mậu Tuất 2018, Viên Giác Tùng Thư, <https://thuvienhoasen.org/p58a31807/chuong-11-cong-chua-vu-quy>.

Hòa thượng Thích Như Điển xuất gia năm 1964, lúc 15 tuổi, tại Tổ đình Phước Lâm, Hội An; năm 1988 được tấn phong Thượng tọa tại giới đàn Đại Nguyên chùa Pháp Hoa, Marseille, Pháp; năm 2008, được tấn phong Hòa thượng tại giới đàn Pháp Chuyên, Hannover, Đức; là Phương trượng chùa Viên Giác tại Hannover và tu viện Viên Đức, Ravensburg, Đệ nhị Chủ tịch Hội đồng Điều hành GHPGVNTN Âu châu, nhiệm kỳ 2015-2020, Phó Chủ tịch Hội đồng Tăng già thế giới.

Theo nhà Dân tộc học Nguyễn Văn Huy, “sử tích Chăm kể rằng Huyền Trân được nhà vua đưa đi thăm viếng những danh lam thắng cảnh của Chiêm Thành. Các suối nước nóng dọc bờ biển miền Trung được dành riêng cho bà tắm rửa, kể cả suối Vĩnh Hảo (huyện Tuy Phong, Phan Thiết)”⁸.

Vườn mai uyển gắn với vua Chế Mân và hoàng hậu Huyền Trân còn đi vào thơ ca. Bài thơ “Hồn xuân” của một thi sĩ Chăm Chế Quốc Minh, huyện Tuy Phong, tỉnh Bình Thuận, nơi có suối nước khoáng Vĩnh Hảo, có đoạn:

Quê hương tôi rữ bóng chiều tà

Đứng bên Tháp Po Dam đắm chiêu ngắm đoàn tàu Nam Bắc

Bên suối mát Vườn Ngự Uyển Huyền Trân thưởng ngoạn

Chế Mân vui bên cánh Tứ Mai xuân.

Theo thi sĩ Chế Quốc Minh, tứ mai xuân là bốn loại mai nở vào mùa xuân: Hoàng mai, hồng mai, bạch mai và thanh mai, nhưng nay phổ biến là cây hoa mai vàng mọc tự nhiên trên đồi núi Vĩnh Hảo.

Bên cạnh những ghi chép trên, trên thực địa, bên cạnh thắng cảnh Cà Ná, tại Vĩnh Hảo, cùng với suối nước khoáng nổi tiếng, cũng từng tồn tại một rừng mai vàng tự nhiên. Vào dịp Tết, người dân còn chặt cành đem về thành phố Phan Rang bán; về sau, tiếp tục đào gốc làm bồn sai!

Trong mai vàng phương Nam, mai Cà Ná và mai Vĩnh Hảo từng là những tên gọi quen thuộc với người dân địa phương. Mai vàng phương Nam có nguồn gốc tự nhiên, phân bố từ các tỉnh bắc miền Trung cho đến miền Nam. Tùy theo mỗi nơi, hoa có các đặc điểm về mùi thơm, màu sắc và số lượng cánh và tên gọi, nhưng phổ biến là hoa vàng năm cánh.

Cũng là hoa mai năm cánh trong thơ của vua Trần Nhân Tông nhưng lại không phải là hoa mai vàng phương Nam. Trong số 35 bài thơ của nhà vua còn lưu lại có 10 bài viết về mùa xuân, trong đó 4 bài về hoa mai: Họa thơ Kiều Nguyên Lăng, Hoa mai sớm (bài 1), Hoa mai sớm (bài 2) và Cây mai, nhưng chỉ có bài Hoa mai sớm (bài 1) với câu thơ: *Ngũ xuất viên ba kim niễn tu* (Vàng điểm tua hoa năm cánh tròn) đã đặc tả rõ là hoa mai năm cánh màu trắng nhụy vàng. Hoa mai năm cánh màu trắng nhụy vàng là **hoa mơ**. Cây mơ còn gọi là cây mai hay mơ mai, hoa mơ cũng gọi là hoa mai, nhưng mơ là một loài thuộc chi mận mơ, tên khoa học là *Prunus mume*. “Nhất chi mai” trong bài kệ nổi tiếng của Đại sư Mãn Giác, nhà Lý với hai câu thơ trác tuyệt: *Mạc vị xuân tàn hoa lạc tận, Đình tiền tạc dạ nhất chi mai*, theo học giả Hoàng Xuân Hãn, không phải “một cành mai”, hoa mai vàng, mà là “một cành mơ”. Địa danh cổ Hoàng Mai tại Hà Nội, nay là tên của một quận, tương truyền là đất nhà Trần phong cho vị tướng Trần Khát Chân, có phải là hoa mai vàng không? Mai trong địa danh

⁸ Nguyễn Văn Huy, *Tìm hiểu cộng đồng người Chăm ở Việt Nam*, bài 6 “Bùng lên trước khi tàn lụi”, s.wordpress.com

này là một loài mơ trồng lấy hoa và quả. Hoa màu trắng, khi quả chín, trái thơm mọng vàng tươi nên gọi là hoàng mai. Hoàng mai không phải là hoa mai màu vàng, mà là quả mơ chín vàng⁹.

Như vậy, vào thời vua Trần Nhân Tông chưa có hoa mai vàng phương Nam trên đất bắc và trên rừng Yên Tử.

Phải chăng trong chuyến vân du về phương Nam vào năm 1301, Nhà sư - Thái thượng hoàng Trần Nhân Tông đã qua những vùng mai vàng tự nhiên của đất nước Champa, đã đến rừng mai vàng Cà Ná, “Mai uyển” Vĩnh Hảo, và cây mai vàng phương Nam đã theo nhà sư - Thái thượng hoàng về Yên Tử, trải qua thời gian dài thích nghi kỳ diệu trên vùng núi rừng thiêng đất Phật?./.

Tài liệu tham khảo:

- *Đại Việt Sử Ký Toàn Thư*, bản Nội các quan bản, mộc bản khắc năm Chính Hòa thứ 18 (1697), Văn học, 2017.

- Quốc sử quán triều Nguyễn, *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*, Viện Sử học dịch, Giáo dục - Hà Nội, 1998.

- Hòa thượng Thích Như Điền, *Mối tơ vương của Huyền Trân công chúa*, Chương XI, Công chúa vu quy (Phóng tác lịch sử tiểu thuyết vào cuối đời Lý đầu đời Trần), Phật lịch 2562 - Mậu Tuất 2018, Viên Giác Tùng Thư, <https://thuvienhoasen.org/p58a31807/chuong-11-cong-chua-vu-quy>

- Hòa thượng Thích Như Điền, *Vua là Phật, Phật là vua*, Hồng Đức, 2021.

- *Am mây ngủ*, truyện ngoại sử của Nhất Hạnh, Lá Bối, Paris, 1982, <https://thuvienhoasen.org/p97a13668/trang-01>

- Sakaya, *Từ điển địa danh đối chiếu, Việt- Các dân tộc thiểu số miền Trung – Trường Sơn – Tây Nguyên – Nam Bộ*, NXB Tri Thức, 2020.

- Tỉnh Bình Thuận, năm 1959, bản đánh máy, không ghi tác giả, trang 28. Tài liệu này lưu tại Thư viện tỉnh Bình Thuận, ký hiệu DC/A7/05. DC- 431.

- Nguyễn Văn Huy, *Tìm hiểu cộng đồng người Chăm ở Việt Nam*, bài 6 “Bùng lên trước khi tàn lụi”, s.wordpress.com

- Nguyễn Cẩm Xuyên, “Mạc vị xuân tàn hoa lạc tận/ Đình tiền tác dạ nhất chi mai”, <https://thuvienhoasen.org/a22061/nhat-chi-mai>

- “Chợ Mơ ngàn năm - Tùy bút của Băng Sơn”, <https://nhandan.vn/cho-mo-ngan-nam-tuy-but-cua-bang-son-post409142.html>

- International Letters of Natural Sciences,SSN: 2300-9675, Vol. 68, pp 9-18,doi:10.18052/www.scipress.com/ILNS.68.9,CC BY 4.0. Published by SciPress Ltd, Switzerland, 2018. Identification of Vietnamese *Ochna integerrima* (Lour.) Merr Species Based on Ribosomal DNA Internal Transcribed Spacer Sequence.Dang Hoang Trang¹ , Dang Van Dong ², Bui Huu Chung² , Dong Huy Gioi ¹,Tran Dang Khanh ³*¹Faculty of Biotechnology, Vietnam National University of Agriculture, Hanoi, Vietnam;²Centre for Flower and Ornamental Research and Development, Institute of Fruit and Vegetable,Hanoi Vietnam;³Genetic Engineering Department,

⁹ “Chợ Mơ ngàn năm - Tùy bút của Băng Sơn”, <https://nhandan.vn/cho-mo-ngan-nam-tuy-but-cua-bang-son-post409142.html>

Agricultural Genetics Institute, Hanoi, Vietnam. (Tư liệu này trên International Letters of Natural Sciences, PGS-TS Đặng Văn Đông, Phó viên Trưởng Viện Nghiên cứu rau quả, Đại học Nông nghiệp Hà Nội, chuyển đến người viết bài này)

- Đặng Văn Đông, Trịnh Khắc Quang, Nguyễn Hữu Cường, Phùng Tiến Dũng, Viện Nghiên cứu rau quả, Trường đại học Nông nghiệp Hà Nội, “Kết quả điều tra và nghiên cứu biện pháp kỹ thuật nhân giống cây hoa mai vàng trên Yên Tử ở Quảng Ninh”, <https://123docz.net/document/2750785-ket-qua-dieu-tra-va-nghien-cuu-bien-phap-ky-thuat-nhan-giong-cay-hoa-mai-vang-yen-tu-o-quang-ninh.htm>.